

**กระบวนการพัฒนาความเข้มแข็ง ด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
Capacity Building Process in Development of Health-Hazard
Control Activity of Ban Meang Sub-district Administrative
Organization, Nong Rour District, Khon Kaen Province**

อุไรวรรณ อินทร์ม่วง (Uraiwan Inmuong)^{1*}

ภาณี ฤทธิมาก (Panee Rithmak)²

วารงคณา สังสิทธิสวัสดิ์ (Warangkana Sangsithisawad)¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) นี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ของคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเม็ง และพัฒนาแนวทางการดำเนินงานควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง 4 กระบวนการ ได้แก่ 1) การสำรวจสภาพปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมจากการประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพในชุมชน 2) การจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่คณะผู้บริหาร และสมาชิกสภา และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล 3) กระบวนการร่างข้อบัญญัติตำบลและขั้นตอนการดำเนินงานขอความเห็นชอบจากสภา อบต. 4) การประชุมระดมสมองของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า การใช้กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพดังกล่าวข้างต้น ทำให้คณะผู้บริหารและสมาชิกสภา อบต. เกิดความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการสำรวจปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมในชุมชน เข้าใจบทบาทหน้าที่ของ อบต. ในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่น นำไปสู่การยกย่องข้อบัญญัติตำบลโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและได้รับความเห็นชอบของสภา อบต. รวมทั้งได้แนวทางการดำเนินงานควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพที่เหมาะสมกับการใช้งานในระดับท้องถิ่น

Abstract

This participatory action research aimed to examine a capacity building process in the development of health-hazard control activity of Ban Meang Sub-district Administrative Organization (SAO) administrators and SAO council members, and to develop local operational guidelines in health-hazard control activity based on four capacity development processes by (1) surveying environmental pollution problems caused by community health-hazard activities, (2) conducting workshops on health-hazard control activity for SAO

¹รองศาสตราจารย์ ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*corresponding author, e-mail: uraiwan@kku.ac.th

administrators, council members and officers, (3) drafting SAO health-hazard control regulations proposed to the SAO council for approval, and (4) organizing a brain-storming workshop participated in by stakeholders on appropriate practice in local health-hazard control activity. The research results found that those capacity building development processes made the SAO administrators and SAO council members more understanding as well as more skillful at surveying community environmental pollution problems. They understood the SAO legislative role as a local authority, which leads to participatory drafting of SAO regulations for approval by the SAO council. This also achieved the SAO guideline on health-hazard control appropriate for local-level application.

คำสำคัญ: กระบวนการพัฒนาความเข้มแข็ง การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

Keywords: capacity building process health-hazard control activity

บทนำ

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 หมวด 7 กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ได้กำหนด กิจการที่จัดเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ที่ จะต้องมีการควบคุมดูแลโดยหน่วยราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อมิให้เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษ ก่อเหตุรำคาญ และมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในชุมชน (เฉลิมชาติ และคณะ, 2537) ซึ่งกิจการที่ถูกกำหนดว่าเป็นอันตราย ต่อสุขภาพนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นการค้า แต่ถ้าผู้ใด ประกอบกิจการนั้นในลักษณะที่เป็นการค้า ก็ต้อง ขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานท้องถิ่นตามมาตรา 36 ด้วย กิจการดังกล่าวที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงสาธารณสุข มีทั้งหมด 13 กลุ่ม 133 ประเภท (เฉลิมชาติ และคณะ, 2542)

กฎหมายได้ให้อำนาจแก่ราชการส่วนท้องถิ่นใน การกำกับดูแลการประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อ สุขภาพ โดยราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อกำหนด ของท้องถิ่น โดยไม่จำเป็นต้องออกข้อกำหนดทุกกิจการ ขึ้นอยู่กับสภาพของท้องถิ่น (สำหรับ อบต. ในปัจจุบัน เรียกว่า ข้อบัญญัติตำบล) เกี่ยวกับหลักเกณฑ์และ เงื่อนไขทั่วไป สำหรับผู้ดำเนินกิจการจะต้องปฏิบัติ เกี่ยวกับ 1) การดูแลสภาพหรือสัญลักษณ์ของสถานที่ๆ ใช้ดำเนินกิจการ ซึ่งหมายถึง สภาวะการสุขาภิบาล สิ่งแวดล้อมของสถานประกอบการ ทั้งด้านที่ตั้ง โครงสร้างอาคาร ระบบการระบายอากาศ แสง ระบบการ

กำจัดขยะ น้ำเสีย ห้องน้ำ ห้องส้วม เป็นต้น และ 2) มาตรการป้องกันอันตรายต่อสุขภาพ หมายถึงระบบ การป้องกันอุบัติเหตุ ระบบการกำจัดมลพิษ ระบบ การป้องกันการปนเปื้อนในผลิตภัณฑ์อาหารและอื่น ๆ ซึ่งถ้าไม่มีระบบดังกล่าวจะเป็นอันตรายต่อผู้ปฏิบัติงาน ชุมชนข้างเคียงและประชาชนทั่วไป (ศุภผล, 2542)

การศึกษาบทบาทของอบต.ในงานส่งเสริม สุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม พบว่า อบต.ที่ศึกษา ส่วนใหญ่ มีการดำเนินการควบคุมกิจการที่เป็นอันตราย ต่อสุขภาพยังไม่ครอบคลุมตามบทบาทหน้าที่ และ อำนาจตามกฎหมายที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีการ ตรวจสอบดูแล ให้คำแนะนำในการจัดการด้านอนามัย สิ่งแวดล้อมในสถานประกอบการฯ ตามที่กำหนดไว้ ในข้อบัญญัติตำบล ซึ่งหากขาดการตรวจสอบดูแลใน เรื่องดังกล่าวแล้วสถานประกอบการฯ อาจเป็นสาเหตุ ของการก่อเหตุรำคาญในชุมชน และมีผลกระทบต่อ สุขภาพของประชาชน นอกจากนี้ อบต.บางแห่งยังไม่ได้ มีการออกข้อบัญญัติตำบลในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้อาจเนื่อง มาจากบุคลากรใน อบต. มีศักยภาพไม่เพียงพอ หรือ ขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือยังขาด ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และการใช้ อำนาจตาม พรบ. การสาธารณสุข พ.ศ.2535 เกี่ยวกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ (ลือชา และ คณะ, 2540)

การศึกษาศักยภาพในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ของอบต.ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น จำนวน 8 อบต. พบว่า อบต. มีการออกข้อบัญญัติตำบล กำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไป แต่ไม่มีการออกหลักเกณฑ์ เฉพาะเป็นรายกิจการ เนื่องจากขาดความรู้ในเรื่องการควบคุมมลพิษ ไม่สามารถให้คำแนะนำแก่ผู้ประกอบการ มีความต้องการสนับสนุนทางวิชาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งต้องการรับการอบรมด้านการจัดมาตรการควบคุมมลพิษจากกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และการจัดการสุขภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันการปนเปื้อนมลพิษ มิให้เกิดเหตุรำคาญและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในชุมชน (อุไรวรรณ และคณะ, 2545)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้คัดเลือก อบต. บ้านเม็ง ซึ่งเป็น อบต. ที่มีความต้องการจัดทำข้อบัญญัติตำบล เรื่องการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และยินดีร่วมดำเนินการวิจัย เป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อศึกษากระบวนการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ของคณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และเพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) เก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่างการดำเนินงาน ซึ่งได้ข้อมูลจากแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมการวิจัย ดำเนินการระหว่าง ตุลาคม 2548 - กรกฎาคม 2549 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเตรียมทีมวิจัย จัดการประชุมทีมวิจัยในพื้นที่ (คณะผู้บริหาร อบต. สมาชิกสภาอบต. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข) เพื่อชี้แจงรายละเอียดโครงการ และทำความเข้าใจให้ตรงกัน รวมทั้งร่วมกันวางแผนการดำเนินการวิจัย

2. การศึกษาสภาพปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมจากกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และจัดทำทะเบียนกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดย คณะผู้วิจัยชี้แจง เพื่อสร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับ ความหมาย และแบบสำรวจ กิจการฯ หลังจากนั้น สมาชิกสภา อบต. ดำเนินการสำรวจ และคณะผู้วิจัยเป็นผู้เลี้ยง

3. การจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ ให้แก่ทีมวิจัยในพื้นที่ โดยเนื้อหาที่อบรม ประกอบด้วย

- (1) พรบ. การสาธารณสุข พ.ศ. 2535 หมวด 7 ว่าด้วยกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
- (2) บทบาทหน้าที่ของ อบต. และสมาชิกสภา อบต. ในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย
- (3) หน้าที่ของผู้ประกอบการกิจการฯ ในการควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อม
- (4) แนวทางการออกข้อบัญญัติตำบล ในเรื่องการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

4. การร่างข้อบัญญัติตำบล และการดำเนินการตามขั้นตอนพิจารณาให้ความเห็นชอบของสภาอบต

5. การประชุมระดมสมองร่วมกันพิจารณาแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบฟอร์มการสำรวจสภาพปัญหาและจัดทำทะเบียนกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และเอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัย

1 กระบวนการเตรียมทีมวิจัยในพื้นที่

ดำเนินการเพื่อเตรียมทีมวิจัยในพื้นที่ โดยการติดต่อประสานงาน และประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดกระบวนการดำเนินงานกับคณะผู้บริหาร อบต. ได้แก่ นายก รอนายก เลขานุการอบต. และ

ปลัดอบต. ซึ่งในขณะนั้น (ตุลาคม 2548) อบต. บ้านเม็ง ยังไม่มีการออกข้อบัญญัติตำบล เรื่องการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ คณะผู้บริหารอบต. มีความต้องการยกร่างข้อบัญญัติตำบลในเรื่องดังกล่าว จึงได้นำเรื่องเข้าปรึกษาหารือในการประชุมประจำเดือน เพื่อขอความเห็นชอบจากสมาชิกสภา อบต. ในการยกร่างข้อบัญญัติฯ โดยที่มณฑลวิชัยได้มีส่วนร่วมในการชี้แจงเบื้องต้นที่ประชุม ถึงความจำเป็นที่ต้องมีการยกร่างข้อบัญญัติ ขั้นตอนการยกร่าง และบทบาทของสมาชิกในการร่วมพิจารณาให้ความเห็นชอบต่อร่างข้อบัญญัติฯ

ผลลัพธ์จากการเตรียมที่มณฑลวิชัยในพื้นที่ เป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นต่อกลุ่มเป้าหมาย เกี่ยวกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่น ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพในชุมชน มิให้ก่อมลพิษสิ่งแวดล้อมที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน และที่ประชุมได้กำหนดการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง องค์การบริหารส่วนตำบลกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ในวันที่ 17-18 พฤศจิกายน 2548 โดยเชิญวิทยากรที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายสาธารณสุข และการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ จากศูนย์บริหารกฎหมายสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

2. การสำรวจสภาพปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ในชุมชน และสำรวจจัดทำทะเบียนสถานประกอบกิจการ ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

การสำรวจสภาพปัญหาโดยสมาชิกสภาอบต. ทุกหมู่บ้าน คณะผู้วิจัยได้มีการอธิบายแบบฟอร์ม และแนวทางการสำรวจจัดทำทะเบียน แก่สมาชิกสภาอบต. ก่อนดำเนินการสำรวจ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ทางอบต. ได้รวบรวมจัดทำทะเบียนสำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานของ อบต. ส่วนข้อมูลสภาพปัญหา คณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาอบต. ได้นำไปร่วมกันพิจารณา ในการประชุมระดมสมอง การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในขั้นตอนต่อไป

3. การจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง องค์การบริหารส่วนตำบลกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ได้จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ ระหว่างวันที่ 17-18 พฤศจิกายน 2548 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเม็ง ผู้เข้ารับการอบรมประกอบด้วย คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาอบต. พนักงานส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านเม็ง และสถานีอนามัยบ้านเหมือดแอ่ รวมจำนวนทั้งสิ้น 47 คน กิจกรรมระหว่างการอบรม ประกอบด้วย การบรรยายในหัวข้อที่เกี่ยวข้องดังที่ได้กล่าวไว้ในวิธีดำเนินการวิจัย โดยวิทยากรจากศูนย์บริหารกฎหมายสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อระดมสมอง และนำเสนอผลการประชุมกลุ่ม ในประเด็นต่อไปนี้

- วิเคราะห์สภาพปัญหา
- บทบาทของสมาชิกสภาอบต. ในการดูแลคุ้มครองสุขภาพประชาชนจากมลพิษสิ่งแวดล้อม
- กิจกรรมที่จะดำเนินการต่อไปหลังการอบรม

ผลสรุปจากการประชุมกลุ่มย่อย ที่ประชุมได้ข้อสรุปพร้อมกันว่า ในชุมชนหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ตำบลบ้านเม็ง มีกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพหลายประเภทกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชน จากการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้คณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาอบต. เกิดความเข้าใจต่อบทบาทหน้าที่ต่อการควบคุมมลพิษจากการประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่น และเห็นควรให้มีการยกร่างข้อบัญญัติตำบล เรื่องการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานป้องกันควบคุมมลพิษที่อาจจะเกิดจากการประกอบกิจการต่อไป

4. กระบวนการยกร่างข้อบัญญัติตำบล

จากข้อสรุปการประชุมกลุ่มย่อย ในการอบรมเชิงปฏิบัติการ คณะผู้บริหารอบต. และปลัดอบต. ภายใต้การให้การสนับสนุนทางวิชาการจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านเม็ง และที่มณฑลวิชัย ได้ดำเนินการยกร่างข้อบัญญัติ ตามขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษารวบรวมสภาพปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมในชุมชน จากข้อมูลที่ได้ทำการสำรวจโดยสมาชิกสภา อบต. ทุกหมู่บ้าน

2) ร่วมกันร่างข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ พ.ศ. 2549 ขึ้น โดยยึดตามแนวทางการยกร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ของศูนย์บริหารกฎหมายสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข องค์ประกอบของร่างข้อบัญญัติตำบลฯ ประกอบด้วย

(1) บันทึกหลักการและเหตุผล ประกอบข้อบัญญัติตำบล

(2) รายละเอียด “ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ พ.ศ. 2549” ได้แก่

- คำจำกัดความ ความหมาย ของ เจ้าพนักงานท้องถิ่น เจ้าพนักงานสาธารณสุข ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535
- ข้อกำหนดทั่วไป การขออนุญาต การต่อไปอนุญาต การสั่งพักใบอนุญาต
- เงื่อนไขด้านสุขลักษณะ ที่ผู้ประกอบการต้องปฏิบัติให้ถูกสุขลักษณะ
- บัญชีประเภทกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และอัตราค่าธรรมเนียม การออกใบอนุญาต การต่อไปอนุญาต

3) เมื่อคณะผู้บริหาร ได้ดำเนินการร่างข้อบัญญัติตำบล เสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้จัดประชาคมระดับตำบล เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ต่อร่างข้อบัญญัติฯ โดยจัดขึ้นในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2549 มีผู้เข้าร่วมประชาคม ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะผู้บริหาร อบต. สมาชิกสภา อบต. อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และคณะผู้วิจัย

4) คณะผู้บริหาร อบต. ได้นำข้อเสนอแนะจากการจัดประชาคม มาประกอบการปรับปรุงรายละเอียดในข้อบัญญัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และนำเข้าสู่การพิจารณาในวาระการประชุมสภา อบต. เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบต่อ ร่างข้อบัญญัติตำบลฯ

5) เมื่อร่างข้อบัญญัติตำบล ผ่านความเห็นชอบโดยสมาชิกสภา อบต. แล้ว นาย กอบต. ได้เสนอต่อ นายอำเภอเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบและอนุมัติข้อบัญญัติตำบล โดยนายอำเภอหนองเรือได้ลงนามอนุมัติข้อบัญญัติตำบล เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2549 และประกาศ ณ วันที่ 15 มีนาคม 2549

5. การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น จากการศึกษาสภา อบต. ได้ร่วมกันสำรวจสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน และสำรวจสถานประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพเพื่อให้ออบต. ได้จัดทำทะเบียนไว้เป็นข้อมูลพื้นฐานต่อไป ทำให้สมาชิกสภา อบต. มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น เกี่ยวกับปัญหา

มลพิษที่อาจเกิดจากกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ที่มิวิจัยร่วมกับคณะผู้บริหาร อบต. บ้านเม็ง ได้ร่วมกันจัดการประชุมระดมสมองเพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ในวันที่ 12 กรกฎาคม 2549 โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย คณะผู้บริหาร อบต. สมาชิกสภา อบต. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 60 คน

กิจกรรมในการประชุมระดมสมอง ประกอบด้วย การประชุมกลุ่มย่อย และนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย จำนวนสามกลุ่ม ประเด็นในการระดมสมอง เริ่มต้นด้วยการทบทวนผลการสำรวจสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันระดมความคิดเห็นบทบาทของสมาชิก อบต. ในการควบคุมสอดส่องดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่อาจเกิดจากกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

สรุปผลการประชุมระดมสมอง ดังนี้

1) สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนในปัจจุบัน และแนวทางการแก้ไข

ผลการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมองสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนในปัจจุบันพบว่า ปัญหาที่สำคัญ และแนวทางการแก้ไขปัญหามีดังนี้

(1) ปัญหาน้ำเสียจากครัวเรือน และร้านเสริมสวย เนื่องจากในหลายหมู่บ้านยังไม่มีระบบระบายน้ำสาธารณะ ทำให้เกิดการไหลนองของน้ำเสีย เกิดการเน่าเหม็น และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์พาหะนำโรค

แนวทางแก้ไขปัญหา สมาชิกสภาอบต. ร่วมกับ ผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ประชาสัมพันธ์ ให้แต่ละครัวเรือน สร้างหลุมซึม โดยส่วนช่างโยธาของอบต. ให้คำแนะนำ และสนับสนุนแบบแปลนการสร้างหลุมซึมอย่างง่าย ๆ ที่ประชาชนสามารถก่อสร้างได้เอง และ อบต. ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการก่อสร้างระบบระบายน้ำสาธารณะ อย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปีงบประมาณ ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

(2) ปัญหาเสียงดังในเวลากลางคืน จากการขับซิ่งรถมอเตอร์ไซด์ดัดแปลง ของวัยรุ่น

แนวทางการแก้ไขปัญหา ผู้ปกครองควรร่วมกันดูแลเด็กที่เติมนบุตรหลาน หรืออาจจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อแก้ไขปัญหเสียงดังจากการขับซิ่งรถจักรยานยนต์ หากเป็นไปได้ ถ้าหมู่บ้านต่าง ๆ มีการเสนอให้เป็นกติกาของชุมชนห้ามก่อเสียงดังในเวลากลางคืน โดยให้วัยรุ่นร่วมในการพิจารณาติกาดังกล่าว ก็จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการร่วมมือลดการขับซิ่งรถจักรยานยนต์เสียงดังลง แม้ว่าปัญหานี้ไม่เกี่ยวข้องกับกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ แต่เป็นปัญหาที่มีความสำคัญในทุกหมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมประชุมจึงถือโอกาสนำเข้ามาร่วมกันพิจารณาในการประชุมระดมสมองด้วย

(3) ปัญหากลิ่นเหม็น และแหล่งเพาะพันธุ์แมลงวัน จากฟาร์มสุกรและฟาร์มไก่ เนื่องจากการจัดการ มูลสัตว์และน้ำเสีย ไม่ถูกสุขลักษณะ

แนวทางแก้ไขปัญหา เมื่อข้อบัญญัติตำบลเรื่องการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ มีผลบังคับใช้แล้ว อบต. จะต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ประกอบการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจัดเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ มีความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดเหตุเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนในชุมชน และผู้ประกอบการจะต้องมีหน้าที่ในการจัดการมูลสัตว์และน้ำเสียให้ถูกสุขลักษณะ เช่น ล้างทำความสะอาด

คอกสัตว์ และเก็บกวาดมูลสัตว์ นำไปตากแดด เพื่อนำไปทำปุ๋ยคอกต่อไป การใช้เอเอ็มในการกำจัดกลิ่น โดยอบต. จะมีการตรวจตราควบคุมดูแล หากพบว่าไม่มีการจัดการในการแก้ไขปัญห อบต. มีอำนาจในการสั่งการให้หยุดดำเนินการกิจการ ในส่วนของการสนับสนุนผู้ประกอบการ อบต.โดยส่วนโยธา จะสนับสนุนแบบแปลนในการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย สำหรับผู้ที่จะเริ่มเลี้ยงสัตว์รายใหม่จะต้องขออนุญาตและห้ามเลี้ยงในบริเวณที่พักอาศัย และต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติที่กำหนดไว้

(4) ปัญหาฝุ่นละอองจากโรงสีข้าวขนาดเล็กในชุมชน เนื่องจากโรงสีข้าวขนาดเล็กตั้งอยู่ในบริเวณบ้านพักอาศัย มีฝุ่นละอองฟุ้งกระจายรบกวนประชาชน **แนวทางแก้ไขปัญหา** อบต. ควรขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการในการป้องกันฝุ่นฟุ้งกระจายโดยการสร้างรั้วหรือแผงคอนกรีตป้องกันฝุ่นฟุ้งกระจาย หากเป็นไปได้ขอให้ย้ายไปอยู่นอกชุมชน

(5) ปัญหาเสียงดังจากร้านซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ เนื่องจากการลองเครื่องยนต์ **แนวทางแก้ไขปัญหา** อบต. จะขอความร่วมมือให้ร้านซ่อมรถดังกล่าวงดการปรับแต่งเครื่องยนต์ให้เกิดเสียงดัง หากจะมีการลองเครื่องเป็นเวลานาน ควรขับออกไปลองเครื่องในที่ห่างไกลชุมชน

(6) ปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในบางหมู่บ้าน ได้แก่ กลิ่นเหม็นจากละอองสีฟันเหล็กดัด กลิ่นเหม็นจากโรงฆ่าสัตว์

2) **แนวทางในการดำเนินงานควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของ อบต.**

ผลการประชุมระดมสมอง ผู้ร่วมประชุมสรุปแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมของ อบต. ดังนี้

(1) อบต. ขอความร่วมมือจากหน่วยงานสาธารณสุข ในการจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ เรื่องการจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมจากการประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพแก่ประชาชน

(2) อบต. ขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ในการประกาศข่าวสารจากอบต. ผ่านทางหอกระจายข่าว และติดประกาศบอร์ดประจำ

หมู่บ้าน เกี่ยวกับการประกาศใช้ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจหน้าที่ของผู้ประกอบการที่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขด้านสุขลักษณะที่กำหนดไว้ในข้อบัญญัติ รวมทั้งประชาสัมพันธ์ผลการประชุมระดมสมอง เกี่ยวกับสภาพปัญหามลพิษและแนวทางแก้ไข เพื่อรณรงค์ขอความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

(3) สมาชิกสภาอบต. ร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน คอยสอดส่องดูแล การดำเนินการของผู้ประกอบการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ หากพบว่ามีมลพิษในชุมชน ก็ตักเตือนเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความตระหนัก และมีการจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ

(4) อบต. สนับสนุนงบประมาณประจำปี ในการจัดกิจกรรมให้ความรู้ และรณรงค์ในเรื่องการป้องกันมลพิษสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยขอรับการสนับสนุนทางวิชาการ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับอำเภอและจังหวัด เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ฯลฯ

(5) อบต. จะต้องดำเนินการกับผู้ประกอบการกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพรายใหม่ ตามรายละเอียดที่ได้ระบุไว้ในข้อบัญญัติตำบล คือ จะต้องขออนุญาตประกอบการ โดยมีการแสดงวิธีการจัดการมลพิษที่เกิดขึ้นจากกิจการ เมื่ออบต. ตรวจสอบแล้วว่ามี การดำเนินการ ตามเงื่อนไขที่กำหนด จึงจะอนุญาตให้เริ่มดำเนินการ

(6) สถานประกอบการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ที่เริ่มดำเนินการก่อนที่ข้อบัญญัติจะประกาศใช้ คณะผู้บริหารอบต. ร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล จะจัดทำแผนการตรวจแนะนำเพื่อกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือและมีการดำเนินการที่ถูกสุขลักษณะ ทั้งนี้จะใช้ฐานข้อมูลสถานประกอบการที่ได้ดำเนินการสำรวจจัดทำทะเบียนไว้แล้ว

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีกระบวนการที่เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ของคณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาอบต. 4 กระบวนการ ได้แก่

1) การศึกษาสำรวจสภาพปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมจากการประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพในชุมชน ประสพการณ์ตรงจากการสำรวจพบปัญหาในชุมชน ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และทักษะการศึกษาสภาพปัญหาในชุมชนมากยิ่งขึ้น และตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการยกย่องข้อบัญญัติตำบล

2) การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง องค์การบริหารส่วนตำบลกับการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ กิจกรรมการประชุมกลุ่มย่อย และการนำเสนอผลการประชุมกลุ่ม ในการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกสภาอบต. จากหมู่บ้านต่าง ๆ

3) กระบวนการร่างข้อบัญญัติตำบล และการดำเนินการตามขั้นตอนพิจารณาให้ความเห็นชอบของสภาอบต. โดยการจัดประชาคมระดับตำบล รับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ต่อร่างข้อบัญญัติ เพื่อปรับปรุงแก้ไข ก่อนการนำเข้าพิจารณาในการประชุมสภาอบต. ซึ่งข้อบัญญัติที่ได้ผ่านความเห็นชอบแล้ว นับได้ว่าเป็นข้อบัญญัติที่ได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนและคณะผู้บริหารอบต.

4) การประชุมระดมสมองร่วมกันพิจารณาแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาอบต. ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดโครงการ นำมาเรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันพิจารณาแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

ผลลัพธ์จากการวิจัยโครงการนี้ โดยการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างทีมนักวิจัย คณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาอบต. ทำให้ได้ข้อมูลสภาพปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมของชุมชน จากการประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพในปัจจุบัน นำไปสู่การยกย่องข้อบัญญัติตำบลแบบมีส่วนร่วม และร่วมกันพิจารณาแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของอบต. ต่อไป

จุดเด่นของกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งที่ใช้ในการวิจัยนี้ พบว่า ประสพการณ์จากการร่วมกิจกรรมวิจัย ได้ช่วยเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจและทักษะ ซึ่งคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาอบต. ยังไม่เคยได้รับการพัฒนาด้านนี้ กล่าวคือ ได้ฝึกทักษะการสำรวจสภาพปัญหามลพิษจากกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องมีการออกข้อบัญญัติตำบลด้านนี้ รวมทั้งพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ทักษะในการวิเคราะห์ปัญหา การเชื่อมโยงของปัญหา ขั้นตอนการออกข้อบัญญัติ การจัดกระบวนการประชาสังคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อร่างข้อบัญญัติ เพื่อทำให้ได้ข้อบัญญัติที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน อันจะก่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อบัญญัติต่อไป

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ของการนำเอากระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มาใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างมีส่วนร่วม รวมทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้มีอำนาจตัดสินใจในระดับองค์การบริหารส่วนตำบลได้แก่ คณะผู้บริหาร และสมาชิกสภาอบต. ในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของอบต. ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 เรื่องการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่น นำไปสู่การออกข้อบัญญัติตำบล เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานตามกฎหมาย

และได้แนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับท้องถิ่นที่ได้พัฒนาขึ้นมาโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่ง สมอาจ (2536) ได้กล่าวถึง PAR ว่าเป็นปรัชญาของการพัฒนาชุมชน พัฒนาบุคคลแนวใหม่ ที่มีการเคารพภูมิปัญญาของชาวบ้าน และยกย่องให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยให้ประชาชนที่ทำการวิจัยนั้น เป็นผู้กระทำวิจัยตนเอง คือมีส่วนร่วมในการวิจัยตลอดกระบวนการ ตั้งแต่การตัดสินใจเลือกปัญหาที่จะทำการวิจัย การประเมินสถานการณ์ปัญหา การสร้างเครื่องมือ กำหนดรูปแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ แปลผล จนถึงการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนของตนเอง นั่นคือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผล และร่วมรับประโยชน์ นอกจากนี้ พันธุ์ทิพย์ (2536) กล่าวถึงกลวิธี ของ PAR ว่า ใช้กระบวนการแก้ปัญหา (problem solving) ซึ่งจะเริ่มจากการมองปัญหาด้วยการระดมสมองของประชาชนผู้ร่วมวิจัย ให้แยกแยะสถานการณ์ปัญหาของตนเอง กำหนดและเลือกประเด็นที่จะศึกษาตามลำดับความสำคัญ เลือกวิธีการที่จะแก้ปัญหาด้วยกระบวนการแก้ปัญหา (problem solving process) ตามวิธีที่ชาวบ้านคิดเอง ผสมกับข้อมูล และการที่นักวิจัยภายนอกเสนอแนะ เน้นการลงมือปฏิบัติ (action oriented) ประชาชนผู้ร่วมกระบวนการวิจัยจะได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้กระทำ การแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้รู้ว่าการปฏิบัตินั้น ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการเก็บข้อมูลเพื่อประมวลปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา หรือในการแก้ไขปัญหานั้น ผู้ปฏิบัติจะเผชิญกับอุปสรรค ข้อขัดข้อง ต้องเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงานเฉพาะหน้าอย่างไรบ้าง

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของอบต. โดยใช้กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งหลายกระบวนการร่วมกัน อย่างไรก็ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่

อบต. ควรจัดกระบวนการ หรือการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้อบต. ดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของเจ้าพนักงานท้องถิ่นในการควบคุม กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

ในส่วนของอบต. เมื่อมีข้อบัญญัติตำบลด้านการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพแล้ว ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไป และผู้ประกอบการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ได้รับทราบและดำเนินการให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อบัญญัติตำบล ก็จะส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและป้องกันมลพิษสิ่งแวดล้อมในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประเภททั่วไป จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2549 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะผู้บริหาร สมาชิกสภา อบต. ปลัดและพนักงานอบต.บ้านเม็งทุกท่าน กำนันผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านเม็งและบ้านเหมือดแอ่ ที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการดำเนินงานวิจัย นอกจากนี้ ในการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้รับความอนุเคราะห์วิทยากร จากศูนย์บริหารกฎหมายสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ทำให้การวิจัยนี้สำเร็จ ล่วงได้ด้วยดี คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

เฉลิมชาติ แจ่มจรรยา, ศุภล ศรีสุวรรณ และสมชาย ตูแก้ว.

2537. พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศูนย์บริหารกฎหมายสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

เฉลิมชาติ แจ่มจรรยา, ศุภล ศรีสุวรรณ, สมชาย ตูแก้ว และลาวัณย์ ขำเลขะสิงห์. 2542. คู่มือ (เล่ม 3) แนวทางการร่างข้อกำหนดของท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก.

พันธ์ทิพย์ งามสูตร. 2536. การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. เขียวรัตน์ ปรปักษ์ขาม และสมใจ ประมาณพล บรรณาธิการ. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

ลี้อา วรรัตน์, ยงยุทธ บุญจันทร์, นพรัตน์ เก่นนาคำ, กรองแก้ว ก้อนนาค, กอบแก้ว สุวรรณศรี, เบญจลักษณ์ แสงสิงแก้ว และ อุทุมพร สิทธิสิงห์. 2540. บทบาทของ อบต. ในงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. นนทบุรี: สำนักงานวิชาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

ศุภล ศรีสุวรรณ. 2542. อบต.กับการจัดการปัญหาสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมาย. นนทบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

สมอาจ วงศ์ขมทอง. 2536. แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. เขียวรัตน์ ปรปักษ์ขาม และสมใจ ประมาณพล บรรณาธิการ. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

อุไรวรรณ อินทร์ม่วง, ภาณี ฤทธิมาก, ชรรงค์ อินทร์ม่วง, นิคม ถนอมเสียง และวรางคณา สังสิทธิสวัสดิ์. 2545. รายงานการวิจัย ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.